

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

19 Rhagfyr 2019

Y Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) - Gwybodaeth bellach yn dilyn y cyfarfodydd a gynhaliwyd ar 27 Tachwedd 2019

Diolch am eich llythyr ar 5 Rhagfyr, yn dilyn fy ymweliad â'r Pwyllgor ar 27 Tachwedd i roi tystiolaeth ar y Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru). Cytunais i ddarparu'r wybodaeth ychwanegol ganlynol:

- manylion unrhyw ddadansoddiad sydd wedi'i wneud gan Lywodraeth Cymru neu yn rhywle arall mewn perthynas â chynlluniau deisebau, y cynnydd posib yn nefnydd y cyhoedd ohonynt, a goblygiadau cost hirdymor rhedeg cynllun i'r prif gynghorau
- yr amserlen ar gyfer 'cydgynhyrchu'r' canllawiau a'r trefniadau rheoleiddio
- enghreifftiau neu dystiolaeth o drefniadau hunanasesu effeithiol sydd ar waith ar hyn o bryd o amgylch y byd.

Yn Atodiad 1 ceir gwybodaeth am y cynlluniau deisebau sydd ar waith yng Nghymru. Fel mae'r dystiolaeth yn dangos, mae gan lawer o brif gynghorau gynlluniau deisebau ar waith yn barod, er mai dim ond un sy'n gweithredu'n electronig ar hyn o bryd. Nod y darpariaethau yn y Bil yw taro cydbwysedd rhwng galluogi pobl i dynnu mater i sylw'r cyngor mewn ffordd fwy hygyrch na phleidlais gymunedol heb wneud y cynllun yn rhy gostus i'w redeg. Nid wyf yn credu bod angen y ddau gan mai'r un yw'r canlyniad, a dyma'r arfer hefyd yn y Cynulliad. Fy mwriad yw y bydd unrhyw ganllawiau ar gynnal cynllun deisebau yn cael eu cydgynhyrchu er mwyn dysgu o brofiad y cynghorau sydd â chynlluniau o'r fath ar waith yn barod. Mae amcangyfrif o'r costau wedi'i gynnwys yn yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol.

Fel y gofynnwyd, byddaf yn darparu amserlen i'r Pwyllgor yn y Flwyddyn Newydd ar gydgynhyrchu'r canllawiau perthnasol a'r trefniadau rheoleiddio a grëwyd gan y Bil.

Fel y crybwyllwyd yn y Pwyllgor, lle mae'n briodol byddwn yn ceisio cydgynhyrchu'r canllawiau, ac yn ogystal â gweithio gyda CLILC byddwn yn ymgysylltu â'r trydydd sector drwy'r rhwydweithiau sydd ar gael. Bydd ystyriaeth bellach yn cael ei rhoi i'r ffordd orau o ymgysylltu â dinasyddion a chymunedau ehangach, a byddwn yn ystyried y manteision y

gellir eu gwireddu drwy gynnwys gweithgareddau fel grwpiau ffocws wrth i ni benderfynu'n derfynol ar sut i fynd ati i ddatblygu'r canllawiau. Byddwn yn croesawu barn y Pwyllgor ar y mater hwn.

Nid oes gennym enghreifftiau na thystiolaeth o unrhyw drefniadau hunanasesu sydd ar waith ar hyn o bryd o amgylch y byd. Yn Atodiad 2 ceir mwy o fanylion am y sail resymegol sydd wrth wraidd y dull arfaethedig o ymdrin â'r darpariaethau yn ymwneud â pherfformiad a llywodraethu yn y Bil.

Gan droi at eich llythyr, mewn perthynas â chwestiynau'r Pwyllgor am oblygiadau ariannol y Bil, mae'r agenda ehangach i ddiwygio'r drefn etholiadol yn gymhleth ac yn cyffwrdd â nifer o ddarnau gwahanol o ddeddfwriaeth gynradd ac is-ddeddfwriaeth. Tra mae'r Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) yn ymestyn yr hawl i bleidleisio i bobl ifanc 16 ac 17 oed a dinasyddion cymwys o dramor, cyfyngedig yw'r costau gweinyddol sy'n uniongyrchol gysylltiedig a'r Bil. Mae mwyafrif y newidiadau i'r systemau rheoli etholiadol a'r prosesau cofrestru yn cael eu gwneud o ganlyniad i Fil y Senedd ac Etholiadau (Cymru) ynghyd â'r newidiadau yn sgil hynny i Reoliadau Cynrychiolaeth y Bobl (Cymru) (Canfasiad Blynyddol) (Gwelliant) 2000. Mae'r gwaith hwn yn cael ei arwain gan swyddogion Llywodraeth Cymru.

Mae Llywodraeth Cymru yn gwerthfawrogi y bydd y datblygiad sylweddol hwn mewn cynhwysiant democrataidd yn rhoi cyfrifoldebau ychwanegol i awdurdodau lleol o ran cofrestru etholwyr newydd a hyrwyddo'r hawl i bleidleisio ymysg y rhai sydd newydd gael pleidlais. I'r perwyl hwn, bydd Llywodraeth Cymru yn rhyddhau isafswm o £1m ym mlwyddyn ariannol 2020/21 i helpu timau gweinyddu etholiadol i roi'r newidiadau hyn ar waith.

Fel rhan o'm trafodaethau gydag awdurdodau lleol ynglŷn â gweithredu'r Bil, mae fy swyddogion yn archwilio'r potensial i dreialu presenoldeb o bell ac nid wyf yn rhagweld cychwyn y darpariaethau hyn nes y byddaf yn hyderus fod y cynghorau'n barod i gyflawni'r gofynion. Rwy'n hapus i ystyried yr angen am gymorth ariannol.

Gallaf gadarnhau nad wyf yn bwriadu darparu cymhellion ariannol i brif gynghorau sy'n dymuno newid eu system bleidleisio. Mater i'r cyngor dan sylw fydd pwysu a mesur yr achos o blaid gwneud newid. Pe bai cyngor yn penderfynu newid ei system bleidleisio, byddwn yn ystyried p'un a fyddai modd darparu cyllid, er enghraifft i dalu am raglenni cyfrif electronig a pheiriannau pe bai Llywodraeth Cymru yn gorfodi trefn gyfrif electronig.

Edrychaf ymlaen at ddychwelyd i'r Pwyllgor ar 29 Ionawr i roi rhagor o dystiolaeth.

Julie James AC/AM

Y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol
Minister for Housing and Local Government

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Gohebiaeth.Julie.James@llyw.cymru
Correspondence.Julie.James@gov.Wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

Atodiad 1: Tystiolaeth o'r defnydd o ddeisebau mewn prif gynghorau yng Nghymru

Yng Nghymru, mae saith cyngor yn darparu ar gyfer deisebau ar hyn o bryd, er mai dim ond un (Cyngor Powys) sy'n derbyn e-ddeisebau ar hyn o bryd.

Cyngor	Darpariaeth ar gyfer Deisebau
Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent	<p>Mae gan y Cyngor Brothocol Deisebau y gellir ei ddefnyddio pan fydd amgylchiadau lle mae'r cyhoedd yn teimlo'n gryf am fater a'u bod am gyfleu'u barn yn uniongyrchol i'r Cyngor drwy ddeiseb.</p> <p>Cyn cyflwyno deiseb, dylech holi eich cynghorydd lleol neu'r Cyngor yn gyntaf i weld a ydynt eisoes yn gweithredu ar eich pryderon ac i sicrhau mai'r Cyngor yw'r corff mwyaf priodol i dderbyn eich deiseb. Weithiau, mae'n gallu bod yn fwy priodol i'ch deiseb gael ei hystyried gan gorff cyhoeddus arall.</p> <p>Gallwch anfon deisebau'n electronig at:- committee.services@blaenau-gwent.gov.uk</p> <p>neu gyflwyno deisebau i:- Pennaeth Adran y Gwasanaethau Democrataidd Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent</p> <p>neu gysylltu â Chymorth Busnes - Adran y Gwasanaethau Democrataidd ar 01495 356139 i wneud trefniadau i gyflwyno deiseb.</p>
Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr	Dim
Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili	Dim
Cyngor Caerdydd	Mae'r Cyngor yn croesawu deisebau ac rydym yn cydnabod bod deisebau yn un ffordd i bobl roi gwybod i ni am eu pryderon. Gellir

	<p>cyflwyno deisebau i gyfarfod o'r Cyngor Llawn ac i'r Pwyllgorau Cynllunio a Thrwyddedu.</p> <p>I gyflwyno eich deiseb mewn Cyngor Llawn, cysylltwch â'ch Cynghorydd Lleol a gall ef ei gyflwyno ar eich rhan. Gydag unrhyw ddeiseb arall, cysylltwch â democraticservices@cardiff.gov.uk</p>
Cyngor Sir Caerfyrddin	<p>Uned y Gwasanaethau Democraataidd sy'n gweinyddu cyfarfodydd y Cyngor, y Bwrdd Gweithredol a Phwyllgorau'r Cyngor. Mae'n cynhyrchu agendâu cyfarfodydd, yn mynychu cyfarfodydd ac yn cofnodi'r penderfyniadau a wneir. Mae hefyd yn rhoi cyngor i Gynghorwyr, swyddogion a'r cyhoedd ar y gyfraith a sut mae cynnal cyfarfodydd. Mae'n darparu cymorth gweinyddol i'r 74 Cynghorydd. Gall roi cyngor i chi ynglŷn â'ch hawl i fynychu cyfarfodydd a sut mae mynd ati i gyflwyno deisebau neu gall roi cyngor ynghylch unrhyw gwestiwn sydd gennych am sut mae'r Cyngor a'i Bwyllgorau yn gweithio.</p>
Cyngor Sir Ceredigion	Dim
Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy	<p>Dylai unrhyw ddeiseb bapur gynnwys teitl byr a datganiad byr yn dweud beth yw testun y ddeiseb.</p> <p>Dylai'r ddeiseb ddweud yn glir pa gamau y mae'r deisebydd am i'r Cyngor eu cymryd a dylai ddangos y canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> •Enw'r deisebydd •Cyfeiriad cyswllt y prif ddeisebydd; y cyfeiriad y dylai unrhyw ohebiaeth ynglŷn â'r ddeiseb gael ei hanfon iddo •Enw a chyfeiriad unrhyw berson sy'n cefnogi'r ddeiseb •Dylai deisebau papur gynnwys llofnod hefyd <p>Rhaid i Ddeisebau Papur gael eu cyflwyno gan Gynghorydd a gellir eu cyflwyno mewn cyfarfod o'r Cyngor, y Cabinet neu Bwyllgor Trosolwg a Chraffu (yn dibynnu ar y pwnc ac ar gyngor Swyddog Monitro'r Cyngor).</p>
Cyngor Sir Ddinbych	Dim

Cyngor Sir y Fflint	Dim
Cyngor Gwynedd	Dim
Cyngor Sir Ynys Môn	Dim
Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful	<p>Mae'r broses deisebau yn caniatáu i aelodau'r cyhoedd ddylanwadu'n uniongyrchol ar y broses wleidyddol a chodi pryderon sy'n bwysig iddyn nhw.</p> <p>Gall unrhyw un sy'n byw, yn gweithio neu'n astudio ym Merthyr Tudful, yn cynnwys y rhai dan 18 oed, lofnodi neu drefnu deiseb. Fodd bynnag, rhaid i berson sy'n llofnodi deiseb fod yn 10 oed o leiaf.</p> <p>Gall aelodau'r cyhoedd gyflwyno deisebau ar y canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> •Materion yn ymwneud â chyfrifoldebau'r Cyngor. •Materion sy'n effeithio ar y Fwrdeistref neu ar gymunedau ym Merthyr Tydfil, cyhyd â bo'r Cyngor mewn sefyllfa i arfer rhyw elfen o ddylanwad. •Unrhyw beth yn ymwneud â gwella lles economaidd, cymdeithasol neu amgylcheddol yr ardal, y gallai unrhyw rai o bartneriaid y Cyngor gyfrannu ato. <p>Bydd y Cyngor yn ymateb i bob deiseb sy'n dod i law. Byddwn mor hyblyg ag y medrwn wrth ddelio â'ch deiseb fel ei bod yn cael ei hystyried yn gyflym ac yn y ffordd fwyaf priodol.</p> <p>Sut mae cyflwyno deiseb?</p> <p>Bydd pob deiseb sy'n cael ei hanfon neu ei chyflwyno i'r cyngor yn cael cydnabyddiaeth gan y cyngor o fewn 14 diwrnod iddi ddod i law. Bydd y gydnabyddiaeth yn dweud beth rydyn ni'n bwriadu'i wneud â'r ddeiseb.</p> <p>Gellir anfon deisebau papur at:</p> <p>Y Gwasanaethau Democrataidd</p>

	<p>Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful</p> <p>Beth fydd y Cyngor yn ei wneud pan ddaw fy neiseb i law?</p> <p>Byddwn yn cydnabod y ddeiseb o fewn 14 diwrnod ac yn rhoi gwybod i'r sawl sydd wedi trefnu'r ddeiseb beth rydyn ni'n bwriadu ei wneud â hi.</p> <p>Beth alla i ei wneud os ydw i'n teimlo nad ydych wedi delio'n briodol â'm deiseb?</p> <p>Os ydych yn teimlo nad ydym wedi delio'n briodol â'ch deiseb, mae gan drefnydd y ddeiseb yr hawl i ofyn i'r Bwrdd Craffu adolygu'r camau y mae'r Cyngor wedi'u cymryd mewn ymateb i'ch deiseb.</p> <p>Bydd y Bwrdd Craffu yn ystyried eich cais o fewn 30 diwrnod iddo ddod i law. Pe bai'r aelodau'n teimlo nad yw'r Cyngor wedi delio'n ddigonol â'ch deiseb, gall ddefnyddio unrhyw bwerau o'i eiddo i ddelio â'r mater.</p> <p>Mae'r pwerau hyn yn cynnwys sefydlu ymchwiliad, gwneud argymhellion i'r bwrdd gweithredol neu drwy i'r mater gael ei ystyried mewn cyfarfod o'r cyngor llawn.</p>
Cyngor Sir Fynwy	Dim
Cyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot	Yn ystyried y posibilrwydd o ddeisebau ar-lein
Cyngor Dinas Casnewydd	Dim
Cyngor Sir Penfro	Dim
Cyngor Sir Powys	Gallwch gyrchu at e-Ddeisebau cyfredol a gyflwynwyd i'r Cyngor hwn a'u llofnodi, yn ogystal â gweld gwybodaeth am e-Ddeisebau sydd wedi'u cwblhau yn barod.
Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf	Dim
Dinas a Sir Abertawe	Dim

Cyngor Bwrdeistref Sirol Torfaen	<p>Gall aelodau o'r cyhoedd sy'n byw a/neu'n gweithio yn Nhorfaen a chynrychiolwyr sefydliadau perthnasol sydd wedi'u lleoli yn Nhorfaen ofyn cwestiynau neu gyflwyno deisebau yng nghyfarfodydd y Cyngor.</p> <p>I gael rhagor o wybodaeth am ymwneud y cyhoedd mewn cyfarfodydd yn Nhorfaen, cysylltwch â Thîm y Gwasanaethau Democrataidd ac Aelodau ar 742163 neu 766057.</p>
Cyngor Bro Morgannwg	Dim
Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam	Dolen ar y wefan at we-dudalennau e-ddeisebau'r DU a Chynulliad Cenedlaethol Cymru

Atodiad 2 - Darpariaethau perfformiad a llywodraethu ym Mil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru)

Nod y darpariaethau perfformiad a llywodraethu ym Mil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) yw sicrhau newid diwylliannol, gyda llywodraeth leol yn cymryd mwy o berchnogaeth dros ei pherfformiad ei hun. Yn y cyd-destun hwn mae hunanasesiadau ac asesiad perfformiad gan banel yn golygu asesiad eang, ar draws y cyngor cyfan, o sut mae cyngor yn cael ei drefnu a'r penderfyniadau strategol y mae'n eu gwneud er mwyn gwireddu'i holl amcanion, nodau a thargedau.

Sail resymegol y drefn weithredu

Cafodd effeithiolrwydd Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 a'r cysyniad ehangach o asesiadau perfformiad yn y DU ac ar draws Ewrop eu hystyried mewn adroddiad yn 2013, *Dysgu i Wella: Asesiad Annibynnol o Bolisiau Llywodraeth Cymru ar gyfer Llywodraeth Leol, 2007-2011 (Adroddiad Terfynol: Rhan 2)*¹ a hefyd yn ddiweddarach yn 'Y Comisiwn ar Lywodraethu a Darparu Gwasanaethau Cyhoeddus'² (Ionawr 2014). Dywedai'r olaf:

'Er mwyn rheoli perfformiad yn effeithiol, rhaid gwneud llawer mwy na mesur yr agweddau cywir ar y gwasanaethau a ddarperir. Rhaid dehongli a defnyddio data perfformiad yn helaeth er mwyn llywio gwelliannau i wasanaethau; neu, fel y nodwyd mewn ymchwil a gomisiynwyd gennym, rhaid cael "[set of] policies, strategies and techniques intended to direct managers' and employees' attention towards the improvement of an organization's performance". Gallai hyn olygu sefydliadau eu hunain yn monitro data er mwyn gweld a oes angen cymryd camau cywiro, fel newid dulliau darparu neu fuddsoddi mwy; rheoleiddwyr a chyrrff craffu yn defnyddio'r data i lywio newid a chefnogi pwysau i newid; neu ddinasyddion yn cael data, sy'n eu helpu i ddeall i ba raddau y maent yn cael yr hyn y maent yn ei haeddu a'i ddisgwyl, ac yn defnyddio hynny i ddwyn darparwyr gwasanaethau i gyfrif.'

Roedd canfyddiad fod y drefn ym Mesur 2009 yn canolbwyntio ar gydymffurfio a bod hynny o bosibl yn gyrru ymddygiad gwrthnysig a oedd wedi'i seilio ar gyflawni dangosyddion yn hytrach na rhoi ystyriaeth ehangach i'r materion, y prosesau ac, yn bwysicach fyth, y bobl sydd y tu ôl i'r ffigurau hynny.

Yn 'Datganoli, Democratiaeth a Chyflawni: Gwella gwasanaethau cyhoeddus ar gyfer pobl Cymru' (2014), gwnaeth y Comisiwn nifer o argymhellion i leihau'r cymhlethdod o ran perfformiad a llywodraethu, yn cynnwys:

'to explore opportunities to reduce complexity, simplify governance arrangements, encourage flexibility for delivery partners to innovate to achieve outcomes, and

¹ <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2019-07/130924-learning-improve-independent-assessment-wg-policies-lg-2007-2011-part-2-cy.pdf>

² https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2019-01/comisiwn-ar-lywodraethu-a-darparu-gwasanaethau-cyhoeddus-adroddiad-llawn_0.pdf

keep detailed guidance and funding conditions to a minimum. This will include considering options to: streamline funding arrangements; refine performance systems to encourage innovation, flexibility, preventative approaches and a real focus on outcomes; and develop the role of audit, inspection and regulation in supporting this agenda.'

Roedd y Papur Gwyn, *'Diwygio Llywodraeth Leol: Grym i Bobl Leol'* (Chwe 2015) yn awgrymu nifer o newidiadau yn ymwneud â Llywodraethu Corfforaethol a Gwella, yn cynnwys cyflwyno system o hunanasesiadau blynyddol i helpu Awdurdodau Lleol i wella eu gallu a'u capasiti corfforaethol. Nodai fod gwerthusiad o effaith Cytundebau Canlyniadau³, ac, felly, o Ran 1 o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009, wedi canfod iddynt fod yn effeithiol yn gyffredinol o ran sicrhau gwell ffocws corfforaethol ar wella a chanlyniadau, er ei bod yn anodd asesu p'un a oedd hynny wedi arwain at welliannau perfformiad. Roedd y Papur Gwyn yn nodi hefyd fod adroddiad *Dysgu i Wella*⁴ wedi canfod nad yw cynlluniau gwella wedi llwyddo i helpu'r cyhoedd i ddal eu Cynghorau i gyfrif, ac nad yw Pwyllgorau Craffu yn gwneud defnydd digonol ohonynt. Cododd *Dysgu i Wella* gwestiynau hefyd am gysondeb, gwrthrychedd a defnyddioldeb asesiadau gwella blynyddol Swyddfa Archwilio Cymru o ran helpu Awdurdodau Lleol i wella. Mae ffocws yr asesiadau blynyddol ar wneud gwelliant yn rhywbeth y gellir ei 'archwilio' wedi arwain at ormod o ddibyniaeth ar asesu allanol yn hytrach nag atebolrwydd lleol. Nid yw hyn wastad yn rhoi i Awdurdodau Lleol, Gweinidogion Cymru na'r cyhoedd y sicrwydd y maent yn ei geisio.

Roedd yr ymateb i'r Papur Gwyn ar hunanasesu ac adolygu gan gymheiriaid yn gefnogol yn gyffredinol. Pwysleisiodd Awdurdodau Lleol a CLILC fanteision sicrhau bod asesiadau gan gymheiriaid yn cael eu harwain gan y sector. Yn adroddiad y Sefydliad Polisi Cyhoeddus i Gymru, 'High Performing Councils: recipe not alchemy'⁵ (Gorffennaf 2015) nodwyd bod hunanasesiadau gonest, rheolaidd, gan sefydliad a chrosawu beirniadaeth dreiddgar gan gymheiriaid ac arolygwyr yn nodwedd sy'n dynodi cyngor llwyddiannus.

³ Do Outcome Based Approaches to Service Delivery Work? Local Authority Outcome Agreements in Wales, Dr Jennifer Law, Prifysgol De Cymru, 2013, <http://caspp.southwales.ac.uk/publications/>

⁴ Learning to Improve, Welsh Government, 2013, <http://wales.gov.uk/statistics-and-research/7945310/?lang=en>

⁵ <https://www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/2015/07/High-Performing-Councils-Thinkpiece-Final.pdf>